

Люди зростають, наче сади

Євген Гуцало

Клас регочеться. Всі порозкривали роти, гупають кришками парт, дивляться на Ростика і сміються.

Ростик дивиться на товаришів і також сміється. І тому, що винуватець не почуває себе пригнічено, а також веселиться... дітям не дуже кортить реготати. Учитель, набираючи дуже строгого й поважного вигляду, каже:

— Та-ак...

— Еге, так,— стверджує Ростик.

— Що ти цим хочеш сказати?

— Анічогісінько. Ви кажете так — і я кажу, що так.

— Не базікай.

— Добре, не базікаю.

— Ти чуєш чи не чуєш?

— Авжеж, чую.

— Не базікай! — уже не вдавано, а по-справжньому сердиться учитель.

— Не базікаю,— наполягає на своєму останньому слові Ростик.

— Тільки ти ще промовиш слово — я тебе вижену за двері,— обіцяє учитель.

— Не скажу ні слова...

— Геть! — зривається голос в учителя.

— Але ж я...

— Геть!

Учитель сам одчиняє двері. Обличчя набрякло кров'ю, руки також почервоніли, на них настовбурчилось руде волосся. Ростик підводиться і йде геть. Але почуває себе невинним. Він нічого не робив. Він тільки вирішив записувати приклади з дошки стоячи, а не сидячи. Бо від вічного сидіння в нього затерпла спина. І він списував стоячи. Але "гідри" це не сподобалось. Учитель побачив у цьому зрив дисципліни. Ну, як йому так хочеться бачити зрив, то нехай бачить. Ростик не заперечує.

— Слухай,— каже "гідра", коли він уже ступає на поріг.— Поясни мені, чому ти на всіх уроках сидиш непослухом, а в Аннети Леонідівни — ні?

— Хе! — каже Ростик.

— Що? — питає учитель.

— Хе! — відповідає Ростик.

— Геть! — сердиться учитель.

— Іду,— каже Ростик.

Він тихенько вислизає з школи; надворі синя й тепла погода, бринить передосінній холодок; уже вечір; дерева вилаштувалися вздовж паркану похнюплено, хоча й строго; з них ще не спадає листя, але вони вже взялися багрянцем, понакидавши на себе незвичний і непевний одяг.

Ген по сірому шляху котить автомашина, піднімаючи рухомий хвіст пилюги. В кузові — яблука: вони віддалік біліють яскраво й привабливо. Ростик вискакує на шлях, сідає посередині, вдаючи, що скалічив ногу. Шофер сигналить. А він сидить. Водій дає довгий переривчастий гудок. А Ростик не рухається. Машина стишує хід, зупиняється зовсім близько. Виглядає розлючений шофер.

— Ти чого втелегенився? — кричить він.

— Болить,— кривиться Ростик.

— Це знову ти викомарюєшся,— впізнає його водій і, вже не звертаючи на нього уваги, рушає. Ростик прожогом схоплюється, очікує, коли машина трохи промине його, далі вискакує в кузов, похапцем насипає за пазуху яблук. Сплигує на повному ході. Як і завжди, йому це вдається.

Ростик стоїть біля телефонного стовпа і жує. З хати напроти визирає простоволоса жінка. Вона виливає в яму помий з баняка і гукає до хлопця:

— Що, збитошнику, зійшло з рук?

Ростик і не ворухнувся.

— Ее-х, страхопудало ти,— з якимось дивним для Ростика уболіванням у голосі каже тітка.— Злодієм довго не проживеш.

Він миттю обертається назад, показує пальцем:

— Ваша хата горить!

Тітка випускає долі баняк, він гепається на твердий діл, а тітка злякано бликає на вікна, на стріху, на причілок. Але ніде нічого,— ні полум'я, ні диму. Тоді вона спльовує й починає лаятись:

— А бодай тобі тіпун на язик, шибайголого, а нехай тебе понесе на швидкі потоки...

Її погрози Ростика не лякають ніскільки. Він їх просто не слухає. Він знає, що жодне побажання не здійсниться. Хай собі галасує. Погарикається — та й перестане. Адже її ніхто не зачіпає. Він собі стоїть під стовпом і їсть яблуко. А як він його добув — це не її діло... Це вже його турботи. І потім, якби "гідра" не надумався вигнати його з класу, він би не сідав посеред шляху, не наричував би повну пазуху ранетів. А це вчитель винуватий. Хіба ж ні!

Ростик сміється й біжить до школи. Уже дзвінок. Це закінчився останній урок. Треба швидше вхопити свої книжки й тікати. Сьогодні з хлопцями вони йдуть на колгоспний баштан. Звідти вивезено ще не всі кавуни. Можна дещо назбирати.

На дверях класу його здибує "гідра".

— Ходімо,— каже учитель.

— Куди? — не тямить Ростик.

— Як куди? До директора.

— Навіщо?

— Розкажеш, що ти нового сьогодні довідався на моєму уроці.

— Добре,— згоджується Ростик.

В цей час до них наближається Аннета Леонідівна. Вона в пуховій зеленій кофті. Ще віддала вона всміхається. Аннета Леонідівна не знає, що скоїлося... Вона молода, і

їй личить усмішка. Тоді в неї з'являються на щоках дві ямочки. Глибокі й приємні.

— Куди ви? — питає вона.

— Ми йдемо до директора,— поспішає пояснити Ростик.

— Ти знову щось накоїв? — строго питає Аннета Леонідівна.

— Авжеж,— стверджує "гідра".

— Я писав стоячи,— пояснює охоче Ростик.— Я сидів-сидів, і в мене заболіла спина.

Ну, я підвівся і списував приклади з дошки стоячи.

— Ага! — каже Аннета Леонідівна.

— Він зараз пояснить дещо директорові...

Учителька сказала:

— Потім прийдеш на город. Ми сьогодні садимо сад.

"Гідра" веде його в учительську. Там саме зібралися всі вчителі. За окремим столом — директор. Він довгобразий, з вусами. Обличчя в нього лагідне, і вуса до нього не пасують. Ніби намальовані. Ростикові хочеться сказати про це директорові, але він стримується. Дуже тут багато людей. Та й не минеться це йому так. На піонерській ланці розбиратимуть, дорікатимуть сто років!

— Клади яблука на стіл,— каже директор.

— Га? — вдає, що не дочув, Ростик.

"Гідра" підозріло коситься на відстовбурчену Ростикову пазуху.

— Ану,— командує він.— Викладай. І як це ти встиг обірвати колгоспний садок? Чи хазяйський?

— Де там,— каже стомлено директор.— Це він машину пограбував. Посеред дороги зупинив і пограбував. Маємо доморощеного Соловейка Розбійника... Я все у вікно бачив.

Ростик слухняно виймає з-за пазухи яблука і кладе на стіл. Учителі вражені.

— Хуліган! — кричить "гідра".— Розкажи, чи пішов на користь тобі мій урок. Той, з якого я тебе вигнав.

Ростик мовчить. Невже їм не зрозуміло, що ніякої користі йому з уроку не було?

— Одним словом,— каже директор,— ти мені надокучив. Ти не людина. Я не хочу з тобою розмовляти. Йди геть...

— Але ж,— не тямить його Ростик.

— Йди,— стомлено наказує директор.

Ростик вражений. Він не сподівався на таке. Гадав, що йому тут читатимуть нотацію, сваритимуть, добряче намилять шию. А на нього й уваги не звертають. Директор і за яблука не свариться. Просто не хоче з ним розмовляти. Але чому? Коли треба, то Ростик пояснить, що йому набридло списувати оту арифметику сидячи, він ще спробував стоячи. А хіба не можна?

— Йди,— каже директор.

Ростик трохи вагається. Йти йому чи не йти? Адже ніякої розмови не відбулося. Він навіть не зміг пояснити, як все це сталося. Ну, йому закортіло яблук. А в цей час їхала машина, в кузові лежало їх повнісінько. Ну, якби вони комусь були дуже потрібні.

Хворому там, чи що... Але й хворий стільки не з'їсть, навіть смішно, навіщо йому так багато!

— Чого ти стоїш? — каже директор.— Іди.

— Йди,— підтримує "гідра".

Ростик зачинає за собою двері. Ніби він напрошується, щоб йому читали мораль, щоб картали. Хе, він і без цього спокійно проживе. Дуже йому потрібні оті слова, такі гарні, такі правильні. Він їх уже досить наслухався, якщо треба, кому хоч може повторити. Яким, мовляв, треба бути, а яким — забороняється. І нічого, мабуть, оці старші вигадати не можуть, тільки красиві слова та повчання. Дивно, невже дорослі ніколи не були такими, як він. Коли кортить робити так, як хочеться, а не так, як радять.

Аннета Леонідівна сказала:

— Бери заступ, копай ямки.

Ростик охоче послухався. Він завжди її слухається. По-перше, вона красива. По-друге, цікаво веде уроки історії. По-третє, поводить з Ростиком, як рівна з рівним. Ніякої зверхності. Звичайно, вона вчителька, але не видно, що вона вчителька. Аннета Леонідівна поводить так, наче вона вчиться з ними в одному класі, тільки трохи переросла.

— Що там було? — питає Аннета Леонідівна.

— Нічого. Як завжди.

— Як завжди?

— Тільки цього разу директор не став зі мною розмовляти.

— Так?

— Сказав, що я зовсім не людина... Але це ж неправда!

— Ну, це погано, що він не став з тобою розмовляти. Зовсім кепсько.

— Ще б пак! Мені аж сумно стало. Хіба вже я такий, що мені й слова не можна сказати?

— Директор вважає, мабуть, що ти все робиш навмисне.

— Де там! — щиро заперечує Ростик.

— А він, бач, переконаний навіть...

— Де там! Я просто інакше не можу. Як я хочу зробити — я так і роблю.

Він добуває з-за пазухи яблуко, яке вхитрився не викласти в учительській, і простягає Аннеті Леонідівні.

— Беріть.

Вона бере яблуко, розглядає.

— Гарне яке... І як ти тільки втерпів, не з'їв його після уроків...

— А я...— ніяковіє несподівано Ростик.

— Мені терпець урвався б, давно вже поласувала б.

— А я його недавно дістав.

— Бігав під час перерви додому?

— Ні,— мнеться Ростик. І, переборовши ніяковість, випалює: — Я його вкрав на

машині.

— Ну,— каже Аннета Леонідівна,— я таких яблук не бажаю їсти.

Ростик неохоче бере яблуко. Йому боляче. Адже те яблуко він приберіг для Аннети Леонідівни. Хоч йому директор наказував викласти все, але він не послухався. А тепер учителька відмовляється. Не треба було казати, звідки воно. Але ж Аннеті Леонідівні він ніколи не бреше. Він взагалі нікому не бреше. Може, тому й дістається часто на горіхи?

— Біля моєї хати також ростимуть яблуні,— каже Аннета Леонідівна.— Правда, я їх ще не посадила. Але неодмінно посаджу скоро. Тоді приходь, Ростик, на папіровки.

— Добре,— відповідає Ростик.— Я прийду. Але ж чекати треба довго.

— Правда. Але не можу я діставати яблука так, як ти.

Ростик сміється. Він на мить уявляє, як Аннета Леонідівна сідає серед шляху, аби зупинити машину, потім вискакує в кузов... Ні, їй це не личить. Аж ніяк. Навіть смішно.

— А ви можете в дядьків купляти яблука, які захочете.

— Ні,— каже Аннета Леонідівна,— ліпше вже мати свої і не купляти.

— Авжеж,— згоджується Ростик.

На шкільному городі уже стримлять ряди саджанців. Біля їхніх стовбурів темніє розкопаний свіжий ґрунт, а там, де його не зачепили заступами, він сірий, сумний. Уже звечоріло. Пронизливий холодок тече по зеленому подвір'ю, білим туманом клубочиться навколо дітей... Ростик стоїть біля Аннети Леонідівни і думає про неї ж. Вчителька зараз сміється, на щоках у неї зайнялися ямочки. Таких ямочок немає в жодного дівчиська з їхнього класу. Та цих дівчисьок взагалі не можна рівняти до вчительки. Вони або в чорнило замурані ходять, або верещать без потреби, або зубрять завжди. А як скажуть що-небудь, то неодмінно дурне. Навіть те, що вони повторюють з підручника, в їхніх устах звучить по-дурному. Він їх терпіти не може. Аннета Леонідівна ніколи не була такою. Вона ніколи не була замурана в чорнило, не зубрила й не зубоскалила. З нею він міг би дружити, як із самим собою. Це було б дуже цікаво.

Нарешті всі розходяться. Ростик залишає гурт і чимчикує через кленчакову посадку до річки. Йде по холодній, остуденілій траві, а потім всідається на камені, дивиться у воду. Нащупує рукою слизькі камінці, кидає в річку. Вже добре посутеніло, треба йти додому, бо мати лупня добрячого дасть: адже свині їсти не зготував, корову не вилучив із череди, деє вона зараз, може, блукає по городах, згризає чужі буряки чи добралася до сусідової гички,— але йому не те зараз у голові. Ростикові нікуди не хочеться йти. Він воліє ліпше сидіти отут. У нього взагалі день сьогодні якийсь невдалий. Його не розуміють. Отой учитель... Бач який, не дозволяє арифметичні приклади списувати стоячи. Їй-богу, смішно. Невже він менше знатиме, коли працюватиме стоячи?! І Аннета Леонідівна... Не захотіла взяти яблуко. Ну, напевно, вона мала рацію. Адже воно було крадене. Якби йому хто-небудь запропонував крадене яблуко, він би не став комизитись. Узав би й з'їв... А вчителька, звичайно, це не те, що він. Відмовилась. Але на неї він не гнівається. А от на "гідру" — так!..

Вже ніч. Ростик підвівся з каменя. Ішов через кленчакову посадку. І раптом у його голові промайнула така думка, що він аж спаленів од радості. От так думка! І як тільки вона раніше не могла йому запасти? Ростик аж затанцював на місці, а далі кинувся бігцем уперед. От так думка! Він справжнісінький молодець! І як тільки він цього раніше не помічав за собою?

Домчавши до своєї хати, сховався у кущах на хвилю, щоб його не помітили. Потім підкрався до погрібника, де батько прикопав пук молоденьких саджанців, висмикнув одного, другого, третього, четвертого... Ухопив їх на оберемок, узяв легкий заступець, що лежав під купою сухого, хрумкого картоплиння,— і гайнув геть.

Подався вуличками, де рідко хто ходив, а далі лугом, перебіг прожогом через місток і через лози — вже нахолі, сирі; постояв під сірою німою вербою, прислухаючись. Ніде нікого. От добре! От добре! Ген зовсім близько нова хата Аннети Леонідівни, її город. Це ж він візьме, посадить їй ці яблуньки, вони виростуть.

Буде маленький сад. Вродять яблука, вчителька їх їстиме... А ниньки — відмовилась... Буде сад. Зовсім невеличкий, але схожий на сад. Адже всі сади спершу бувають невисокими, малими, а потім виростають. Серед дерев так само, як серед людей.